

**РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА
ЯРОГО ЯЧМЕНЮ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

Бакум М.М., аспірант

*Харківський національний технічний університет
сільськогосподарства імені Петра Василенка*

Наведені теоретично-методичні аспекти формування резервів і механізм їх використання і впливу на ефективність виробництва і реалізацію зерна ярого ячменю в сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

Further below discussed are the theoretical aspects of the build-up of reserves and mechanisms of their consumption and influence on productivity of manufacturing and sale of barley seeds in agricultural corporations in regional Kharkiv.

Постановка проблеми. Однією з основних складових підвищення ефективності і стабільності виробництва продукції рослинництва є наявність виробничо-технологічних резервів. Науково-обґрунтоване формування та використання резервів сприяє збільшенню об'ємів виробництва та якості отриманої продукції, що в кінцевому результаті підвищує ефективність виробництва зерна ячменю. Тому теоретико-методичне обґрунтування особливостей формування та механізму використання резервів для підвищення ефективності виробництва ярого ячменю є актуальним науково-прикладним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванням та використанням резервів підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва присвячено багато досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних вчених економістів, зокрема, В.Г. Андрійчука, П.Т. Саблука, Й.С. Завадського, А.Г. Гончарука, Г.В. Осовської [1-4] та інших. В їх роботах розглядалися особливості процесу виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, в тому числі і зерна, як одного з основних видів продукції рослинництва. Разом з тим, в зазначених дослідженнях не достатньо уваги приділяється висвітленню особливостей використання та впливу резервів на ефективність виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами.

Постановка завдання. Метою виконання дослідження є виявлення теоретично-методичних аспектів механізму використання та впливу резервів на ефективність виробництва ярого ячменю в сільськогосподарських підприємствах з різним рівнем забезпеченості.

Виклад основного матеріалу досліджень. Кожне підприємство намагається найбільш повно використати потенційні можливості щодо підвищення ефективності виробництва за рахунок оптимального управління витратами, запасами та розміщенням ресурсів.

Для аналізу інтенсивності впливу статей витрат виконали групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за урожайністю на 1 га по ярому ячменю за даними 2010 року (табл. 1).

**Аналіз впливу виробничих витрат на урожайність ярого ячменю
по групах сільськогосподарських підприємств Харківської області
за даними 2010 р.**

К-т підприємств у групі	Групи підприємств за урожайністю ярого ячменю, ц/га	Площа в розрахунку на одне підприємство (в середньому по групі), га	Урожайність, ц/га	Виробничі витрати на 1 га, грн	в тому числі						
					прямі матеріальні витрати на 1 га, грн.	насіння та посадковий матеріал на 1 га, грн.	мінеральні добрива на 1 га, грн.	нафтопродукти на 1 га, грн.	оплата послуг і робіт сторонніх організацій на 1 га, грн.	прямі витрати на оплату праці на 1 га, грн.	амортизація необоротних активів на 1 га, грн.
62	до 8,0 ц/га	263,5	6,1	1316,1	845,9	220,5	153,9	227,1	78,1	128,7	74,4
51	8,1 - 10,0	251,8	9,4	1379,8	890,5	242,0	136,9	272,3	107,8	131,1	150,0
52	10,1 - 12,0	331,0	11,1	1877,9	1165,3	261,1	246,4	314,0	164,2	192,5	117,4
55	12,1 - 15,0	370,7	13,5	1690,6	1128,0	258,5	240,4	266,8	130,3	121,2	129,9
64	15,1 - 18,0	299,7	16,6	1891,8	1209,0	297,0	306,6	261,1	134,6	148,4	135,0
58	18,1 - 22,0	304,1	19,8	2001,3	1173,8	307,8	258,5	298,0	92,1	212,4	146,4
44	понад 22,1	443,8	26,71	1937,2	1247,5	229,7	340,6	302,7	144,8	189,0	167,0
386	Разом (в середньому)	319,0	15,2	1749,6	1109,1	260,6	247,8	278,0	123,3	161,3	131,9

Аналіз статистичних даних по урожайності ярого ячменю в підприємствах Харківської області, показує що вона змінюється в широких межах (до 50 ц/га) (табл. 1). Для формування наближено рівних груп за кількістю підприємств, інтервал варіювання урожайності вибрали змінним. До першої групи віднесли підприємства, які отримали урожайність ярого ячменю в 2010 році до 8 ц/га включно. Їх виявилось 62 з 386 підприємств, які займалися вирощуванням ярого ячменю. Наступні дві групи формували з однаковим інтервалом у 2 ц/га варіювання урожайності. До другої групи віднесли підприємства з урожайністю від 8 до 10 ц/га (51 підприємство). До третьої групи увійшли 52 підприємства, які отримали урожайність від 10 до 12 ц/га. Наступні дві групи сформулювали з підприємств у яких інтервал варіювання становив 3 ц/га. До четвертої групи увійшли 55 підприємств, які отримали урожайність ячменю від 12 до 15 ц/га, а до п'ятої – 64 підприємства з урожайністю від 15 до 18 ц/га. До шостої групи віднесли підприємства які отримали урожайність від 18 до 22 ц/га (58 підприємств), а до сьомої, які отримали урожайність більше 22 ц/га. В 2010 році таких підприємств було лише 44.

В середньому, по Харківській області, на одне підприємство під посів ярого ячменю зайнята площа 319 га. У підприємствах, які отримали урожайність більшу 22 ц/га, площа посівів під яровим ячменем в середньому була

більшою на 124,8 га більшою середньої по області і становила 443,8 га. Найменшу площу 251,8 га під ярим ячменем займали посіви в підприємствах з урожайністю від 8 до 10 ц/га, а в підприємствах з урожайністю до 8 ц/га вона в середньому була більшою на 11,7 га від найменшої.

Аналіз середніх значень виробничих витрат по групах підприємств (табл. 1, рис. 1) показує, що їх збільшення призводить до зростання урожайності ярого ячменю. Так при середній урожайності 6,1 ц/га, першої групи підприємств, виробничі витрати становлять 1316,1 грн./га, а при середній урожайності 26,7 ц/га (сьома група підприємств) середні виробничі витрати – 1937,2 грн./га. Тобто при збільшенні витрат в 1,47 рази (на 621,1 грн./га) урожайність в середньому зростає в 4,38 рази (на 20,6 ц/га). Слід зазначити, що між величиною виробничих витрат і урожайністю існує тісний зв'язок але не прямопропорційна залежність. Так найбільші виробничі витрати (2001,3 грн./га) в підприємствах шостої групи із середньою урожайністю лише 19,8 ц/га, що на 6,9 ц/га менша урожайності сьомої групи, в якій середні виробничі витрати менші на 64,1 грн./га. Крім того перші чотири групи підприємств мали середню урожайність нижчу середньої по області (15,2 ц/га), а виробничі витрати лише три групи: перша, друга і четверта.

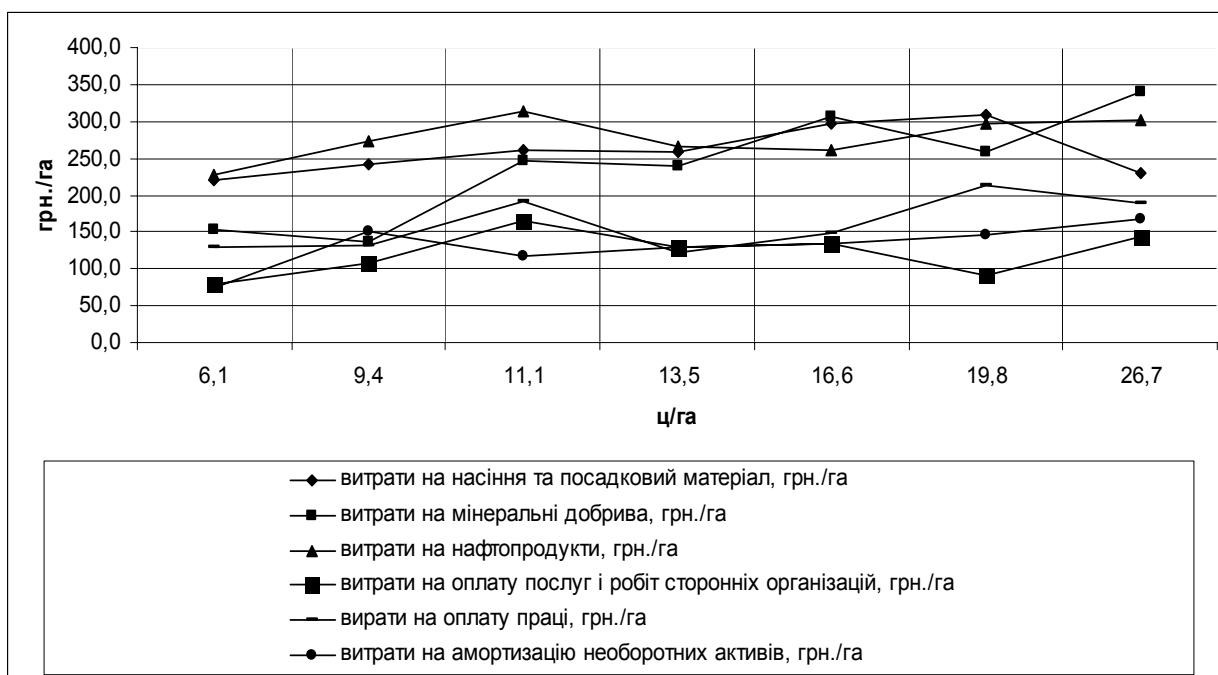

Рис. 1. Вплив елементів витрат на урожайність ярого ячменю, 2010 рік

Найбільшою складовою виробничих витрат, в середньому по підприємствах Харківської області, є витрати на нафтопродукти. Найменшу величину вони складають в першій групі підприємств, а найбільшу у третій і лише на 11,3 грн./га менше від третьої у сьомій групі. Витрати першої групи підприємств на нафтопродукти менші від витрат третьої групи у 1,38 рази (на 86,9 грн./га), а від сьомої у 1,33 рази (на 75,6 грн./га). При цьому урожайність першої групи підприємств менша від третьої в 1,82 ц/га (на 5 ц/га), а від сьомої в 4,38 рази (на 20,6 ц/га). Разом з тим, у групі підприємств з найвищою

урожайністю (сьома група) та підприємств п'ятої групи з урожайністю 16,6 ц/га найбільшою складовою витрат є витрати на мінеральні добрива (разом у 108 з 386 підприємств). Найбільші витрати на мінеральні добрива мали підприємства з найбільшою урожайністю, а найменші підприємства другої групи з урожайністю 9,4 ц/га. При цьому, витрати на мінеральні добрива підприємств сьомої групи зросли у 2,49 рази (на 203,7 грн./га) порівняно з підприємствами другої групи, а урожайність зросла у 2,84 рази (на 17,3 ц/га). Тобто ступінь зростання урожайності перевищує ступінь зростання витрат на мінеральні добрива. Ще менший діапазон зміни витрат на придбання посівного матеріалу. Так витрати в підприємствах першої групи складають 220,5 грн./га, а в сьомій 229,7 грн./га. Проте витрати попередніх п'яти груп дещо перевищують витрати на насіннєвий матеріал останньої групи підприємств. Найбільші витрати на насіння (307,8 грн./га) у підприємств шостої групи з урожайністю 19,8 ц/га. Вони перевищують витрати першої групи підприємств в 1,4 рази (на 87,3 грн./га), а урожайність зросла в 3,25 рази. Четверте місце за середнім значенням займають витрати на оплату праці. Найменші витрати (121,2 грн./га) на оплату праці були у підприємствах четвертої групи, а найбільші – шостої групи (212,4 грн./га). Витрати на оплату праці збільшилися в 1,75 рази (на 91,2 грн./га), а урожайність у підприємствах шостої групи збільшилась в 1,47 рази (на 5,3 ц/га) відносно підприємств четвертої групи. Слід зазначити, що в цій групі (шостій) підприємств витрати на оплату послуг сторонніх організацій майже найменша. Витрати на амортизацію необоротних активів найменші в підприємствах першої групи (74,4 грн./га), а найбільші в підприємствах сьомої групи (167 грн./га). Лише у підприємств першої, третьої і четвертої груп витрати на амортизацію нижчі від середніх по області (131,9 грн./га). При збільшенні витрат на амортизацію підприємств сьомої групи в 1,97 рази, урожайність ярого ячменю в цій групі збільшилась в 4,38 рази відносно підприємств першої групи. Найменшу долю в середніх виробничих витратах займають витрати на оплату послуг і робіт сторонніх організацій. Найменша їх величина в підприємствах першої групи (78,1 грн./га), а найбільша – 164,2 грн./га у підприємств третьої групи, а в сьомій групі підприємств вони менші лише на 19,4 грн./га відносно третьої. При збільшенні витрат на оплату послуг і робіт сторонніх організацій в третій групі підприємств в 2,1 рази урожайність зросла в 1,82 рази. Порівнюючи рівень зростання витрат і урожайності по екстремальним значенням елементів витрат можна зробити висновок, що найбільший рівень перевищення (2,32 рази) зростання урожайності порівняно з витратами на насіннєвий матеріал, а з витратами на амортизацію – 2,22 рази, витратами на мінеральні добрива – 1,14 рази, витратами на нафтопродукти – 1,31 рази, а рівень зростання витрат на оплату праці та витрат на оплату послуг і робіт сторонніх організацій перевищують рівень зростання урожайності, відповідно в 1,19 і 1,15 рази.

Порівнюючи рівень зростання елементів витрат відносно екстремальних значень урожайності можна зробити висновок, що зростання урожайно-

сті в 4,38 рази ярого ячменю по Харківській області у 2010 році було досягнуто за рахунок зростання витрат на насіннєвий матеріал в 1,04 рази, на нафтопродукти в 1,33 рази, оплату праці – 1,47 рази, оплату послуг і робіт сторонніх організацій – 1,85 рази, мінеральні добрива – 2,21 рази, амортизацію необоротних активів – 2,26 рази. Це забезпечило перевищення зростання урожайності рівня росту витрат на насіннєвий матеріал у 4,21 рази, на нафтопродукти – 3,29 рази, оплату праці – 2,98 рази, оплату послуг і робіт сторонніх організацій – 2,37 рази, мінеральні добрива – 1,98 рази, амортизацію необоротних активів – 1,94 рази.

Не дивлячись на обмеженість розсіювання як урожайності так значень елементів витрат по ярому ячменю статистичними дослідженнями не виявлено кореляційної залежності між ними для всієї сукупності підприємств.

Дослідженням середніх значень елементів витрат по групах підприємств встановлені сильні та дуже сильні кореляційні лінійні та нелінійні залежності між ними. Сильна ($R^2 = 0,7592$) пряма лінійна залежність встановлена лише між витратами на мінеральні добрива та урожайністю. Між витратами на насіння та посадковий матеріал, на оплату праці та урожайністю існує дуже сильна поліноміальна (п'ятої степені) залежність, а між витратами на нафтопродукти, оплату послуг і робіт сторонніх організацій та урожайністю існує дуже сильна ($R^2 = 0,944$, $R^2 = 0,9965$) поліноміальна (четвертої степені) залежність. Між витратами на амортизацію необоротних активів і урожайністю виявлена сильна ($R^2 = 0,7091$) поліноміальна (третьої степені) залежність.

Висновки. Результати аналізу впливу виробничих витрат на урожайність ярого ячменю дозволяють стверджувати, що найбільш вагомими елементами витрат, які визначають резерви для отримання економічного ефекту від зниження собівартості одиниці продукції за умови їх окупності є витрати на мінеральні добрива, витрати на амортизаційні відрахування та витрати на паливно-мастильні матеріали. Зважаючи на те, що вплив на елементи витрат, які мають надто малу питому вагу в структурі собівартості виробленої продукції, навіть за умови їх керованості не має економічного сенсу, зосередити регуляторний вплив менеджменту підприємств необхідно саме на найбільш значимих елементах витрат.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник] / В. Г. Андрійчук. – 2 – ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.;
2. Проблема ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання. Т. 2 / [Кол.авторів] ; За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001. – 851 с.;
3. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В.Осовська, О.О.Юшкевич, І.С.Завадський – К. -: Кондор, 2007. – 358 с.;
4. Гончарук А.Г. Методологические основы оценки и управление эффективностью предприятия: Монография / А.Г. Гончарук. – Одесса «Астропринт», 2008. – 288 с.

Рецензент: д.е.н., професор Онегіна В.М.